

Muqeddes Kitab

Tewrat 39-qisim

«Malaki»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 39-qisim

«Malaki»

(Malaki peyghemberning kitabi)

(Tewrat dewride, Xudaning Israilga bolgan eng axirqi xitabi)

Kirish söz

Peyghember özi

Malaki peyghemberning kélip chiqishi we uning arqa körünüşini bilmeymiz. Yazmisidin qarighanda, u Yérusalémda turghan. Uning ismi «Méning elchim» dégen menide. Bu ibare uning yazmisida körülidu, biraq peyghember buning bilen özini emes, bashqa birsini körsitip béridu.

Yézilghan waqti

Kitabning özi bizni héchqandaq chisla yaki waqit bilen teminlimeydu, biraq Malaki peyghember kitabida kona Pars tilidiki «péxa» (waliy) dégen sözni ishletken bolup, biz uningdin kitabning Pars impériyesi dewride, yeni Israil döliti shu impériyening bashqurushi astida turghan mezgilde, miladiyedin ilgiriki 539-313-yillar arisida yézilghanliqini bilimiz (miladiyedin ilgiriki 313-yili, Pars impériyesi grék impériyesi teripidin ghulitilghan).

Kitabtin bilishimizche, bu kitab muqeddes ibadetxana qurulghandin kéyin, yeni miladiyedin ilgiriki 515-yilidin kéyin yézilghan. Kitabta éytilghan mesililerni Tewratning «Nehemiya» dégen qismida éytilghan mesililer bilen sélishturghanda, nahayiti köp oxshap kétidighan yerliri bar. Shuning üçün shu xulasige kelimizki, kitab hezriti Nehemiyaning Yérusalémgha ikkinchi qétim kélishidin, yeni miladiyedin ilgiriki 433-yilidin kéyin uzun ötmey yézilghan. Kitabning yézilghan waqtini yuqiriqi waqittin sel kéyinrek yézilghan dégen perezde bolghan alimlarmu bar, ularning perizi boyiche kitab miladiyedin ilgiriki 400-yili etrapida yézilghan bolidu.

Kitabning tarixiy arqa körünüşü

Emdi waqit miladiyedin ilgiriki 430-yili etrapida bolidu. Israil xelqi Babil impériyesige 70 yil sürgün bolush azabini tartqanidi (miladiyedin ilgiriki 605-538-yili). Miladiyedin ilgiriki 539-yili Babil impériyesi Pars impériyesi teripidin aghdurulghan. Pars impératori «büyük Qoresh» sürgün bolghanlarga wetinige, yeni Pelestinge qaytishqa ruxset berdi. Halbuki, peqet cheklik bir qisim ademlerla shundaq qilishni talliwaladi. Qalghan kishiler Mésopotamiyide turuwerdi. Ular shu yerning rahet turmushigha könüp qalghan, eslidiki déhqanchiliq hayatini sodigerlikke almashturghan bir xelq bolup qalghanidi. Waqittining uzirishigha egiship, Yehudiy xelqi soda qilish jehetide dang chiqarghanidi.

Qaytip kelgen kishiler zor ümidler bilen keldi; Yeshaya, Yeremiya we Ezakiyal peyghemberler «Qutquzghuchi-Mesih» we Uning tilsimat samawi padishahliqi toghruluq karamet bésharetlerni bergenidi. Kishilarning «bu bésharetler tézla emelge ashurulamdikin» deydi dighan zor ümidliri bar idi. Biraq ular qaytip kelgende, özining öylirini, déhqanchiliq

meydanlarini qayta qurushtiki japaliq ishlarga yuzlengenidi. Uning ustige etrapniki eller ulargha kop awarichilik selip berdi. Esli Sulayman salghan, 70 yil ilgiri weyran qilinghan «muqaddes ibadetxana»ning qayta qurulushida ish boshlinish miladiyedin ilgiriki 535-yili bolghini bilen, xelq uningdin alliburun qol uzgenidi. Buning sewebliri az emes idi. Birinchidin, ozlirining oyilirini, dehqanchiliq meydanlarini qayta qurushmu kichik ish emes idi. Buningdin eghiri shuki, etrapniki eller ibadetxana toghruluq: «Bu ishlar isyanning boshlinishi» degendek gheywet-shikayetlerni qilghan, imperator bu gepke ishinip ketken hemde qurulushni derhal toxtitish kerek degen yarliqni chushurgenidi. Buni az dep, Sulayman qurghan esli ibadetxanining heywisini korgen bezi moysipitlarning uni herdaim eslep: «Hazir salidighan bu oy eslidiki shereplik oyge selishturghanda hechnemige erzimeydu» degen sozliri xelqning konglige soghuq su sepenidi. Biraq Hagay we Zekeriya peyghemberlarning righbetlenduruhi hem dadil besharetlerni berishi bilen xelqning iman-etiqadi kucheytilgen bolup, ular qurulushni qaytidin boshlighan. Peqet tot yerim yil ichide binani putkuzgenidi.

Emdi Hagay peyghember «**Bu oyning keyinki shan-sheripi eslikididin zor bolidu**» degen besharetni bergenidi («Hag.» 2:9). Zekeriyamu karamet aram-xatirjemlik elip kelidighan «**textke olturidighan bir kahin**» toghruluq besharet bergenidi. Biraq texminen toqsan yilgha yeqin waqit otup ketken bolsimu, bu ishlar texi emelge ashurulmighanidi. Kop ademlarning kallisida: «Israil derweqe «Xudaning alahide talliwalghan xelqimu?»» degendek herxil ikkilinishler, guman yaki soallar peyda bolghanidi. Eyni waqittiki «Israil» chong imperiyaning qol astidiki nahayiti bir kichikkine dolet idi, xalas. Ibrahim peyghemberge kop yil ilgiri: «**Sen arqiliq dunyadiki barliq el-jemetlerge bext ata qilnidu**» degen wede berilgen tursa, emdi Israil hazir shunche kop qiyinchiliqta qalamdu? Bashqilargha bext-beriket yetkuzushni biryagta tursun, ularning ozlirimu bextlik emes idi, belki japa tartiwatatti, kembeghellikte turuwatatti; cheketke we bashqa apetler ularning beshigha chushup turuwatatti; ularning jemiyiti sehirgerlik, xurapiyliq, zinaxorluq, aldanchiliq we adaletsizlikke tolghanidi. Ibadetxanida qilinghan ibadet quruq shekilwazliqqa aylinip qalghanidi. Kop kahinlar we Lawiylar wezipilirini, jumladin sunushi kerek bolghan qurbanliqlarni kozge ilmaydighan bolup qelishqanidi, bundaq ehwalda puqralarning ibadetxanigha we uning belgimilirige bolghan hormitining susliship ketishi ejebolinerlik ish emes idi.

Malaki peyghember del mushu ehwalda meydangha chiqip besharetlerni berdi. Uning yetkuzgen xewiri intayin chushinishlik we ammibab idi. Xuda wede qilghan yengi ishlar peyda bolmighuche, xelq Xuda alliqachan tapshurghan ishlarni ching tutush kerek idi. Xuda ming yil burun Musa peyghember arqiliq tuzgen ehde boyiche, ularning hazirqi qiyinchilqliri, kembeghel bolghanliqi del ularning Xudaning tapshuruqlirini etibargha almasliqi tupeylidin boldi. Xuda ularni bu ehdining maddiliri boyiche ozini sinap beqishqa chaqiridu — eger ular Uning yedigha qaytip kelse, U ulargha ehdide wede qilinghan ishlarni qilip beridu — U ularning kembeghellik ehwalini, ichki jedel-majiralirini tugitidu. Peyghemberlarning besharetliride kop uchrighandek, bu beriket toghruluq sozligende, uning sozliri Xudaning hazir bermekchi bolghan berikitidin atlap, buningdin teximu ulugh bir beriketke otidu. Shu beriket bolsa, Qutquzghuchi-Mesihning dunyagha kelishi bolidu. Kitabta yene Uning kelishi bilen ibadetxanida we uningda ishleydighan kahin-lawiylar arisida neme ishlarni qilidighanliqi eytilidu. Besharet yene u ishlardin teximu yiraq bolghan, Perwerdigarning «**ulugh we dehshtlik kuni**»ge otidu.

Malaki peyghember bolsa, 450 yil ichide Xuda Israilgha ewetken eng axirqi peyghember boldi. Uning bésharetlirimu shu mezgil ichide ulargha bérilgen eng axirqi wehiy bolup qalghanidi. Bu waqittin kéyin del Malaki peyghember aldin'ala éytqandek, Yehya peyghember meydangha chiqip: «**Perwerdigarning yolini teyyarlanglar**» dep jakarlap, chöl-bayawanda peyda boldi. Biz bu bésharet üstide «qoshumche söz»imizde köprek toxtilimiz.

Malaking sözlirini anglihuchilar arisidiki bir qisimlarning towa qilghanliqi 3-bab, 16-ayettin körünidu. U bésharet bergen beriketlerdin birmunchisi emelge ashurulghan bolushi kérek idi, bolmisa u Israil xelqi teripidin heqiqiy peyghember dep hésablinalmaytti. Biraq, epsuski, peqet Xudagha sadıq bolghan «qaldisi» ademlerla qulaq salghan oxshaydu. Israillarning köpınchisi Malaki qaldurghan guwah-tapshuruqlarni kéyinki üç-töt esirde asta-asta untup qalghan. Kahinlar we Lawiylar özlirining Xuda bergen «muqeddes qanun»ni sherhlesh we chüshendürüshtin ibaret rolini jari qildurmidi; muqeddes qanunning roshen yoruqluqi we berikiti «perisiy» hem «sadukiyy» mezhipidikilerning ademni qaymuqturidighan telimliri teripidin ghuwalashturulghan. Bu mezheptikiler özlirining «piriliri»ning telimlirini muqeddes qanundin üstün orungha qoyghan bolup, muqeddes qanun köp puqralar üçün kötörelmes yük bolup qalghan. Biraq Malaki peyghember «**Perwerdigardin qorqup, Uning nami üstide oylanghan**» «qaldi»lar üçün Qutquzghuchi-Mesihni kütüş yolini körsitip bérıp, del shu Qutquzghuchi-Mesihning dunyagha kélishi üçün yol teyyarlighan; bu chong ish üçün, bizge nisbeten namelum bolghan bu peyghemberdin cheksiz minnetdar bolushimizgha toghra kélidu.

Malaki peyghember bergen bésharetlerning uslubi

Hezriti Malaki éytqanlirini daim öziningki emes, belki Xudaning neq sözliri, deydu. U Xudani asmanlar üstide turup, yer-zéminnimu bashquridighanliqini tekitleydighan «samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» dégen nami bilen köp qétim teswirleydu.

Xudaning Rohining körsetmisi bilen u xelqke «dialéktik» yaki «didaktikiliq» (munazire) uslubi bilen ögitidu. Démek, u xelqning melum bir gunahigha tenbih béridighan bir bayanni qilidu; bu bayan xelqni chöchitidu, ular «biz mushundaq ishni zadi qilmiduq» dégendek jawab bilen ret qilidu; andin u bu jawabqa bir yaki birqanche misal bilen reddiye béridu. Bezide xelq yene bir jawab béridu, u yene jawabqa reddiye béridu. Kitabta mushundaq «munazire»lerdin yettisi bar. Bu munazirilerde, xelqning bezi sözliri ayan qilinidu. Biraq neqil keltürülgen bu sözlerning köpınchisi ularning aghzaki sözliri emes, belki könglide (hetta ghil-pal) oyilghan gepliri idi — mesilen, 2-bab, 17-ayette, ularning: «**Rezillik qilghuchi Perwerdigarning aldida yaxshidur, U ulardin xursen bolidu**» dégen oyiliri ayan qilinidu. Peyghemberlerning bir alahidiligi, ular peqet kelgüsıdiki bezi ishlarni aldin'ala dégendin sirt, Amos peyghember dégendek «**Insangha öz oy-pikrining néme ikenlikini ayan qilish**» üçün Xudaning qorali bolidu («Amos» 4:13).

Izahat

Terjimimizde biz Tewratshunaslar alimlarning tetqiqiridin, bolupmu Yehudi alim Doktor Arnold Fruxténbaum hem Engliyelik alim Baldwin Xanimlarning eserliridin paydilanduq.

Mezmun: —

- (1) 1:1-1:5 — Xudaning Israilgha bolghan muhebbiti
- (2) 1:6-2:9 — Kahinlarning wapasizliqi
- (3) 2:10-16 — Xelqning wapasizliqi
- (4) 2:17-3:6 — «ehde elchisining kélishi»
- (5) 3:7-12 — Xudaning beriketke teklipi
- (6) 3:13-18 — Mazaq qilghuchilar we Xudaning «qaldi»si
- (7) 4:1-6 — «Perwerdigarning küni»

Malaki

«Malaki peyghember»

1 ¹ Perwerdigardin Malakigha yüklengen wehiy, u arqiliq Israilgha kelgen: —

Birinci munazire — Xudaning Israilgha bolghan muhebbiti

² — Men silerni söyüp keldim — deydu Perwerdigar, — biraq siler: «Sen bizni qandaqmu söyüp kelding?» — deysiler.

Esaw Yaqupqa aka bolghan emesmu? — deydu Perwerdigar, — biraq Yaqupni söydüm, ³ Esawgha nepretlendim; uning taghlirini chöl qildim, mirasini chöl-bayawandiki chilbörilerge tapshurup berdim. ⁴ Édom: «Biz weyran qilinduq, biraq biz xarabileshten jaylarni qaytidin qurup chiqimiz» — dése, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Ular quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar mengüğe ghezeplinidighan el» dep ataydu. ⁵ Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» — deysiler.

Ikkinchi munazire — kahinlarning wapasizliqi

⁶ — Oghul atisini, qul igisini hörmetleydu; emdi Men ata bolsam, hörmitim qéni? Ige bolsam, Mendin bolghan eyminish qéni? — samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar silerge shundaq deydu, i Méning namimni kemsitken kahinlar!

Biraq siler: «Biz néme qilip namingni kemsitpuq?» — deysiler.

⁷ Siler qurbangahim üstige bulghanghan ozuqni sunisiler; andin siler: «Biz néme qilip séni bulghap qoyduq?» — deysiler; emeliyette siler: «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» — deysiler.

⁸ Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Hazir buni séning waliyengha sunup baq; u sendin xursen bolamdu? Sanga yüz-xatire qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

1:1 «yüklengen wehiy» — ibranıy tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilınidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmissige yüklengen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin.

1:2 Rim. 9:13

1:3 «Yaqupni söydüm, Esawgha nepretlendim» — «palanchini söydüm, postanchigha nepretlendim» dégenlik ibranıy tilida adette «palanchini tallıwaldım, postanchini ret qildım» dégen menini birqeder tekitleyidighan ibare idi.

1:4 «Ular, yeni Édomlar quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar mengüğe ghezeplinidighan el» dep ataydu» — Édom xelqi Israilgha herdaim öchmenlik-adawet saqlap kelgenidi. Axirqi zamanda ularning zémini pütünley ademzatsız bolup, «ot-güngürt köydüridighan», jinlarning makani bolidu (mesilen, «Obadiya»ni, «Yesh.» 34-babni körlüng). Xuda Israilgha: «Mana Édom zémini herdaim tajawuz qilinip, sheherliri бүгүнге qeder xarabilikte turuwatidu, silerning ehwalınglar uların köp ewzel, silerde ibadetxana, sheherler we aram-tinchliq bar, uların obdan sawaq élinglar!» dégendek bolsa kérek. Édomgha tajawuz qilghanlar Babıllıqlar (miladiyedin ilgiriki 587-586-yılı) we Ereblerni (550-460-yılı) öz ichige alghan.

1:5 «Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» — deysiler» — démek, yat eller (eyni chaghdiki butperes xelqler) Xudaning kelgüsıde Édomning üstidin hökim chiqarghanlıqını körüp, derweqe Uning tirik Xuda ikenlikini étirap qildı.

1:6 «kahin» — muqeddes ibadetxanıda puqralar üçün mexsus qurbanlıqni köydürgüchi xadım.

1:7 «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» — «Perwerdigarning dastixinini»ni qandaq chüshinimiz? Muqeddes ibadetxanıda Xudagha atap béghishlanghan hemme qurbanlıq we ulargha qoshulghan «ashliq hediye» we «sharab hediye» qatarlıqlarning hemmisi «Perwerdigarning dastixinini» dep atalghan. Kahinlarning bu dastixandiki bezi qurbanlıqlardıń bir qismini yéyish hoquq-imtiyazı bar idi.

1:8 «Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik

⁹ — Emdi, qéni, siler Tengridin bizge shepqet körsetkeysen dep ötünüp béqinglar; qolunglardin mushular kelgendi kéyin, U silerdin herqandiqinglarni qobul qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

¹⁰ — Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu? Shundaq bolghanda siler qurbangahimda bikardin-bikar ot qalap yürmeytinglar. Méning silerdin héch xursenlikim yoq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we qolunglardin héchqandaq «ashliq hediye»ni qobul qilmaymen.

Xudaning namini bulghash

¹¹ Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir jayda namimgha xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu; chünki namim eller arisida ulugh dep qarilidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

¹² Biraq siler bolsanglar: «Perwerdigarning dastixini bulghanghan, uning méwisi, yeni ash-ozuqi nepretliktur» — déginginglarda, siler uni haram qilisiler; ¹³ we siler: «Mana, némidégen awarichilik!» deysiler we Manga qarap dimighinglarni qaqisiler, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — siler yarilanghan, tokur hem késel mallarni élip kélisiler. Qurbanliq-hediyilerni shu péti élip kélisiler; Men buni qolunglardin qobul qilamdimen? — deydu Perwerdigar.

¹⁴ Berheq, padisida qochqar turup, Rebke qilghan qesimini ada qilish üçün bulghanghan nersini qurbanliq qilidighan aldanchi lenetke qalidu; chünki Men ulugh Padishahdurmen, namim eller arisida hörmetlinidighan bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

² ¹ — Emdi, hey kahinlar, bu emr-perman silerge chüshti: — Siler anglimisanglar, namimgha shan-sherep keltürüşke köngül qoymisanglar, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men aranglarga lenetni chüshürüp ewetimen; silerning beriketliringlarchimu lenet qilimen. Berheq, Men alliqachan ulargha lenet oqudum, chünki siler sheripimge köngül qoymidinglar. ³ Mana, Men uruqliringlarga tenbih bérimen, silerning yüzüglargha poq, héytinglardiki poqni sürimen; birsi silerni shu poq bilen

emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürülgan qanun boyiche, herbir qurbanliq nuqsansiz bolushi kérek idi. Kor, tokur, késel mal buyaqta tursun, hetta kichikkine dagh bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Qan.», 15:19-21ni körüng).

1:10 «Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu?» — birsi ibadetxanining derwazilirini étiwetse, kahinlar yaki bashqilar Xuda aldigha mushundaq «napak qurbanliqlar»ni héch élip kirelmeytti.

1:10 Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21, 22.

1:11 «Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir jayda namimgha xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu» — «xushbuy sélinidighan bolidu» dégen péilning shekli bek alahide, yat eller arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda hetta «bash kahin»gha oxshash «xushbuy yandurush» imtiyazigha érishidu, dep puritidu. «pak bir «ashliq hediye» sunulidu» — ibraniy tilida «pak» dégen bu söz intayin alahide bolup, qurbanliq-hediyilerning «pak» (yaki bezide «nuqsansiz»)liqini teswirleydighan adettiki sözlerge qarighanda, «téximu pak»liqni bildüridu. Démek, eller (Yehudiy emesler) arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda «Tewrat dewrdikiler»din téximu yaxshi, téximu pak birxil hediye Xudagha sunalaydu... Bu ishlar Injilda sherhlinidu (mesilen, «Rim.» 12:1-2).

1:13 «...Manga qarap dimighinglarni qaqisiler» — yaki «...uninggha qarap dimighinglarni qaqisiler» — démek, Xudaning dastixinigha. «siler yarilanghan... mallarni élip kélisiler...» — «yarilanghan ... mallar» belkim yirtquch haywan teripidin yarilanghan. Bundaq göshni hetta adem yésimu bolmaytti (Tewrat, «Mis.» 22:31). Bezi alimlar bu söz kala-qoylar «kishiler teripidin bulang-talanga tutuwélinghan» dégen menide dep qaraydu.

1:14 «...Rebke qilghan qesimini ada qilish üçün bulghanghan nersini qurbanliq qilidighan aldanchi lenetke qalidu» — Xudadin bir ishni tileydighan yaki Xudagha teshekkür éytmaqchi bolghan Israillar bezide alahide bir qurbanliq qilishqa qesem ichidu, biraq «Xudagha ésil malni sunimen» dep qesem ichken bu «aldamchi» uning ornigha «napak» (qotur, déghi bar) bir malni almashturuwétidu.

2:2 Law. 26:14; Qan. 28:15

bille apirip tashlaydu.⁴ Shuning bilan siler Méning silerge bu emrni ewetkenlikimni bili-siler, meqset, Méning Lawiy bilan tüzgen ehdemning saqliniwérishi üçündür, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar..

⁵ — Méning uning bilan tüzgen ehdem hayatliq hem aram-xatirjemlik élip kélidu; uni Mendin qorqsun dep bularni uninggha berdim; u Mendin qorqup namim aldida titrigenidi. ⁶ Aghzidin heqiqetning telim-terbiyisi chüshmigen, lewliridin naheqliq tépilmighan; u aramliq-xatir-jemlik hem durusluqta Men bilan bille mangghan, nurghun kishilerni qebihliktin yandur-ghan. ⁷ Chünki kahinning lewliri ilim-bilimni saqlishi kérek, xeqler uning aghzidin Tewrat-qanunini izdishi lazim; chünki u samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning elchisidir.

⁸ — Biraq siler yoldin chetnep kettinglar; siler nurghun kishiler üçün Tewrat-qanunini put-likashanggha aylanduruwettinglar; siler Lawiy bilan tüzülgen ehdini buzghansiler — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ⁹ — shunga Men silernimu pütün xelq aldida nepretlik we peskesh qildim, chünki siler yollirimni tutmighan, shundaqla Tewrat-qan-unini ijra qilghanda bir terepke yan basqan.

Xelqning wapasisizliqi

¹⁰ — Bizde bir ata bar emesmu? Bizni Yaratquchi peqet birla Tengri emesmu? Emdi némis-hqa herbirimiz öz qérindishimizgha wapasisizliq qilip, ata-bowilirimiz bilan tüzgen ehdisini bulghaymiz?

¹¹ Yehuda wapasisizliq qildi, Israilda hem Yérusalémda yirginchlik bir ish sadir qilindi; chün-ki Yehuda Perwerdigar söygen muqeddes jayini bulghap, yat bir ilahning qizini emrige aldi..

¹² Undaq qilghuchi, yeni azdurghuchi bolsun, azdurulghuchi bolsun, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha «ashliq hediye»ni élip kelgüchi bolsun, Perwerdigar ularni Yaqupning chédirliridin üzüp tashlaydu.

¹³ Siler shuningdek shundaq qilisilerki, qurbangahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplay-siler — chünki U qurbanliq-hediyilerge héch qarimaydighan boldi, uningdin héch razi bolmay qolunglardin qobul qilmaydighan boldi. ¹⁴ Biraq siler: «némishqa?» dep soraysiler.

— Chünki Perwerdigar sen we yashliqingda alghan ayaling otturisida guwahchi bolghanidi; sen uninggha wapasisizliq qilding, gerche u séning hemrahing we sen ehde tüzgen ayaling bolsi-mu. ¹⁵ Xuda er-ayalni bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qildi? Chünki U ulardin ixlasmén perzent kütkenidi. Emdi herbi-ringlar öz qelb-rohinglarga diqqet qilinglar, héchqaysisi yashliqta alghan ayaligha wapasisizliq

2:3 «Mana, Men uruqliringlarga tenbih bérimen» — ibranıy tilidimu uyghur tiligha oxshash, «uruq» dégen söz hem ziraetlerning danlırı hem adem perzentlırını kórsitidu. Belkim bu yerde qesten ikki bisliq menide ishli tilgen. «héytınglardiki poq» — héytıtki nurghun qurbanlıq qilinghan mallarning poqlirını kórsitidu. Qurbanlıq qilinghan mallarning poqlirını ibadetxanidin élip chiqip sirtta köydürüwétish kahinlarning mes'uliyiti idi (mesilen, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11).

2:4 «Méning Lawiy bilen tüzgen ehdem» — «Lawiy» hezriti Yaqupning 12 oghlidin biri idi, shunga Israilning 12 qebilisidin biri bolghan. Musa peygemberning dewride Xuda kahinliq xizmitini Lawiy qebilisige tapshurghan («Mis.» 32-bab, «Chöl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayetlerni kóring).

2:10 «Bizde bir ata bar emesmu?» — 10-17-ayetlerge qarighanda, «ata» dégen Xudani kórsitidu. Biraq bezi alimlar u «hezriti Ibrahim»ni kórsitidu, dep qaraydu.

2:11 «yat bir ilahning qizini emrige aldi» — «yat (ejnebiy) bir ilahning qizi» bu yerde éytılghını, chetellik bir qiz bilen toy qilish emes, belki butqa choqunıdighan bir qiz bilen toy qilish.

2:13 «qurbangahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplaysiler» — mushu «köz yashliri» Xuda xelqning dua-tilawetlirini (qurbanlıqlar bulargha qoshulghan bolsimu) anglimighandin kéyin, ularning közidin chiqqan yash bolsa kérek. Bezi alimlar 14-ayette qarighanda köz yashlırını wapasisizliqqa uchrighan ayallarningki, dep qaraydu (ayallar adette qurbangah aldida kórınse bolmaytti, biraq ularning azabliq yashlırı Xuda aldida «qurbangahimni qaplıghan» dep hésablıghan). Bu közqarash orunluqtek bolghını bilen biz birinchi qarashla bolimiz.

qilmisun! ¹⁶ Chünki Men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, — shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashturuwalghuchigha öchmen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.
— shunga qelb-rohinglarga diqqet qilinglar, héchqaysinglar wapasisizliq qilmanglar!

Ehde elchisi kélidu - teyyar bolunglar!

¹⁷ — Siler sözliringlar bilen Perwerdigarning sewr-taqitini qoymidinglar, andin siler: «Biz néme qilip Uning sewr-taqitini qoymaptuq?» — deysiler.
Sewr-taqitini qoymighanliqinglar bolsa del: «Rezillik qilghuchi Perwerdigarning neziride yaxshidur, U ulardin xursen bolidu»; yaki «Adaletni yürgüzgüchi Xuda zadi nedidur?» — déginglerde bolmamdu!

³¹ — Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen, u Méning aldimda yol teyyarlaydu; siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu; mana, U kéliwatidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

² — Biraq Uning kelgen künide kim chidiyalisun? U körüngende kim turalisun? Chünki U tawlighuchining oti, kirchining aqartquch sholtisidek bolidu; ³ U kümüşni tawlighuchi hem érighdighuchidek tawlap olturidu; Lawiyning balilirini saplashturidu, ularni altun-kümüşni tawlighandek tawlaydu; shuning bilen ular Perwerdigargha heqqaniyliqta qilinghan qurbanliq-hediyeni sunidu.

⁴ Andin Yehuda hem Yérusalémning qurbanliq-hediyiliri Perwerdigargha kona zamanlardikidek, ilgiriki waqitlardikidek shérin bolidu. ⁵ Men hésab élishqa silerge yéqin kéli-men; Men séhirgerlerge, zinaxorlarga, yalghan qesem ichküchilerge, medikarlarning heqqini tutuwélip bozek qilghuchilargha, tul xotunlar hem yétim-yésirlarni xarlighuchilargha, yat ademlerni öz heqqidin ayriwetküchilerge, shuningdek Mendin héch qorqmighanlarga tézdin eyibligüchi

2:15 «Xuda er-ayalni bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qıldı?» — ayetning birinchi qismining terjimiliri herxil. Ulardin biri: «Kimde Rohtin (yeni, Xudaning Rohidin) azraq bar bolsila, hergiz undaq qilmaydu». Ibraniy tilida bu yerni chüshinish tes. Bezi alimlarmu bu ayetni Ibrahimning perzent körey dep, Hejerni élishi Sarahqa bir xil wapasisizliq bolghanliqini bildüridu, dep chüshinidu. Biraq umumiy menisi hemmige ayanki, Xuda wapasisizliqqa we (gerche Tewrat dewride Xuda Musa peyghember arqiliq talaq bérishke russet bergen bolsimu) talaq bérishke öch (16-ayetnimu körüng).

2:16 «men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, — Shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashturuwalghuchigha öchmen» — kona zamanlarda birsi öz chapinini yaki tonini melum bir qizning üstige yapqan bolsa, bu heriket bu qizgha qoghdighuchi bolimen, uni emrimge alimen, dégenni bildüretti («Rut» 3-bab, «Ez.» 16-babni körüng). Biraq mushundaq erler ayallirigha qoghdighuchi bolmayla qalmastin, ulargha herxil zulum-zorluqlarni qilatti yaki axirida ularni talaq qilatti; andin kéyin (11-ayet) butperes qiz bilen toy qilatti.

—Bashqa birxil terjimisi: «Chünki u öz jorisigha öch bolup, uni talaq qilghan we shundaqla zorawanliq bilen tonini yapqan» deydu Israilning Xudasi Perwerdigar. By terjime toghra bolsa, Tewrat dewride Perwerdigarning: «öchmenlik talaq bérishke seweb bolmaydu» dégen hökümini bildüridu.

3:1 «Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen» — ibraniy tilida «Mana, Men! Men Öz elchimni ewetimen,...». «siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» — beziler «yeni»ni «we» dep terjime qilip «siler izdigen Reb we siler xursenlik dep bilgen ehde elchisi öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime toghra bolsa, démek ikkinchi elchi Reb Öz bolmisa, ibadetxanini qandaqmu uning «Öz ibadetxanisi» dégili bolsun?

—Alimlarning köpinchisining pikriche, shundaqla bizningche, bu ayet boyiche ikki elchi kélidu; (1) Rebnig yolini teyyar qilidighan elchi («Méning elchim») we (2) uningdin kéyinki Reb Öz; Reb yene «Ehde Elchisi» depmu atilidu. Bu ikki elchi, shundaqla «Ehde Elchisi»ning menisi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

—Bu elchining ewetilishi Xudaning xelqlerning étiqadisiz erz-dadlirigha bolghan jawabidur. Shunga «siler izdigen» we «siler xursenlik dep bilgen» dégenlerni kinayilik gep dep chüshinishimiz kérek.

3:1 Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24

3:3 Ros. 6:7

guwahchi bolimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar..⁶ Chünki Menki Perwerdigar özgermesturmen; shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler..

⁷ — Ata-bowilirlarning künliridin tartip siler belgilimilirimdin chetnep, ularni héch tutmighansiler. Méning yénimgha qaytip kélinglar, Men yéninglarga qaytimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — biraq siler: «Biz qandaqmu qaytip kélimiz?» — deysiler.⁸ Adem Xudaningkini bulisa bolamdu? — Biraq Manga Méningkini bulap keldinglar. Siler yene: «Biz qandaqsige Sanga bulangchiliq qiliwatimiz» — deysiler. Siler «ondin bir» ülüsh öshrilirlarning hem «kötürme hediye»ni sunghininglarda shundaq qilisiler!.⁹ Siler éghir bir lenetke qaldinglar, chünki Manga bulangchiliq qiliwatisiler — siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler!.¹⁰ Emdi öyümde ashliq bolush üçün pütkül «ondin bir» ülüsh öshrini ambargha élip kélinglar we shundaqla Méni sinap béqinglar, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Men asmanning dérizilirini chong échip silerge patquzalmighudek bir beriketni töküp beridighanliqimni körüp baqmamsiler? ¹¹ Shundaq bolghandila Men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen, u topriqlinglardiki méwilerni weyran qilmaymen; silerning bagh-étizliringlardiki tal üzümler waqitsiz tökülüp ketmeydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar..

¹² — Shuning bilen barliq eller silerni bextlik dep ataydu, chünki yéringlar ademni huzurlanduridighan bir zémin bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xalayıq yene qarshiliq körsitidu

¹³ — Silerning sözliringlar Manga qattiq tegdi, deydu Perwerdigar, — biraq siler yene: «Biz sen bilen qarshilishidighan néme söz qilduq?» — deysiler..

¹⁴ — Siler: «Xudaning xizmitide bolush bihudilikur» hem: «Uning tapshuruqini ching tushimiz we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar aldida matem tutqan kishilerdek yürüshimizning néme paydisi?» — deysiler,¹⁵ hem shuningdek: «Tekebburlarni bextlik dep ataymiz; rezillik qilghuchilar ronaq tapidu; ular berheq Xudani sinaydu, biraq qutulup kétidu» — deysiler.

¹⁶ Perwerdigardin eyminidighanlar buni anglap pat-pat bir-biri bilen mungdashti; Perwerdigar uni nezirige aldi, sözlirini anglidi. Shuning bilen Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghinghanlar üçün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi..

¹⁷ — Bu kishiler bolsa Özümning alahide göherimni yighqan künide Méningki bolidu — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — we Men xuddi adem öz xizmitide

3:5 «tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen» — bashqa birxil terjimisi «mahir eyibligüchi guwahchi bolimen».

3:5 Mis. 20:7; 22:22; Qan. 24:17; Am. 2:7

3:6 «Menki Perwerdigar özgermesturmen» — Xuda özgermes bolsa, Uning Ibrahim peyghemberge ewladliri Israil toghruluq bolghan wedilirimu özgermestur. «shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler» — bashqa birxil terjimisi: «shunga siler, i Yaqup oghullirimu héch özgermigen».

3:6 Zeb. 33:11-12; Pend. 19:21; Yesh. 14:26, 27; 25:9; 46:10.

3:7 Zek. 1:3

3:8 «kötürme hediye» — mushu xil qurbanliq bir tereptin bezi qurbanliqlardin kahinlar üçün ayriwétilgen bir qismini, yene bir tereptin Xudagha atap béghishlighan herxil (meyli muqeddes qanun békitken yaki ixtiyari bilen bolghan) nersilerni teswirleydu.

3:9 «Siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler» — «yat el» mushu yerde Xudaning intayin kinayilik gépi. Xelq Uninggha yat bolup, butperes bir elge oxshaydu.

3:11 «men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen» — «yalmighuchi» bolsa herxil ziyatliq hasharet-haywanlarni (mesilen, chéketkini) körsitishi mumkin.

3:13 Ayup 21:14, 15.

3:16 «Shuning bilen Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghinghanlar üçün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi» — bu kitabni qeyerde, asmanda yaki zéminda, yaki kim yazghanliqi déyilmigen.

bolghan oghligha ichini aghritqandek ulargha ichimni aghritimen.¹⁸ Siler qaytip kélisiler we heqqaniylar bilen rezillerni, Xudaning xizmitide bolghanlar bilen bolmighanlarni perq ételey-siler..

Axirqi zaman — Perwerdigarning küni

4¹ — Chünki mana shu kün, xumdandek köydürgüchi kün kélidu; herbir tekebburluq qilghuchi hem herbir rezillik qilghuchi paxaldek bolidu; shu kélidighan kün ularni köydüriwétidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — ulargha ne yiltiz ne shax qaldurulmaydu.² Lékin namimdin eyminidighan siler üçün, qanatlirida shipa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu; siler talagha chiqip bordaq mozaylardek qiyghitip oynaysiler; ³ siler rezillerni cheylep dessiwétisiler; ular Men teyyarlighan künide tapininglar astida kül bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Axirqi dewet we bésharet

⁴ — Men Horeb téghida pütkül Israil üçün qulum Musagha buyrughan qanunni, yeni belgilimler hem hökümlerni yadinglarda tutunglar..

⁵ — Mana, Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kélishtin awwal Men silerge Ilyas peyghemberni ewetimen..⁶ U atilarning könglini balilargha mayil, balilarning könglini atilargha mayil qilidu; undaq bolmighanda Men kélip yer yüzini qarghash bilen uruwétimen.

3:17 Mis. 19:5; Yuh. 10:29; Yesh. 62:3; Fil. 4:1; 1Tés. 2:19

3:18 «Siler qaytip kélisiler» — axirqi zamanda, Israillarning qaldisining öz zéminige qaytip kélishi yaki ölüm din tirilishini körsitidu.

4:1 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13.

4:2 «Namimdin eyminidighan siler üçün, qanatlirida shipa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu» — «qanatliri» belkim «heqqaniyliqni parlitidighan quyash»ning nurlirini körsitidu. «heqqaniyliqni parlitidighan Quyash» — ibraniy tilida «heqqaniyliq quyashi» déyilidu. Mesihni körsitidu, elwette.

4:4 Qan. 6:3

4:5 Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luqa 1:17; 9:30; Weh. 11:3-12.

Qoshumche söz

Ikki elchi (3-bab, 1-4-ayetler) we élip kelgen xewerler

«Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen, u Méning aldimda yol teyyarlaydu; siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu; mana, U kéliwatidu, — deydu samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

— Biraq Uning kelgen künide kim chidiyalisun? U körüngende kim turalisun? Chünki U tawlighuchining oti, kirchining aqartquch sholtisidek bolidu; U kümüşni tawlighuchi hem érigdhighuchidek tawlap olturidu; Lawiying balilirini saplashturidu, ularni altun-kümüşni tawlighandek tawlaydu; shuning bilen ular Perwerdigargha heqqaniyliqta qilinghan qurbanliq-hediyeni sunidu. Andin Yehuda hem Yérusalémning qurbanliq-hediyiliri Perwerdigargha kona zamanlardikidek, ilgiriki waqitlardikidek shérin bolidu».

Bu ayetler bizge ikki elchini éniq körsitidu. Birinchisi bolsa «yol teyyarlighuchi». Uning «yol teyyarlash» üçün néme qilidighanliqi mushu yerde bayan qilinmide, biraq Yeshaya peyghember alliqachan mushu zatning kélidighanliqini aldin’ala uqturghanidi: —

«Anglanglar, dalada birsining chaqirghan awazini!

«Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

Chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!»

(«Yesh.» 40:3).

Mesih Eysa bu ayetni neqil keltürüp, «yol teyyarlighuchi»ning Yehya peyghember iskenlikini uqturidu: —

«Ular ketkende, Eysa toplanqan ademlerge Yehya toghruluq sözleshke bashlidi: — «Siler burun Yehyani izdep chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu? Yaki ésil kiyingen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygenler xan ordiliridin tépildughu! Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma Men shuni silerge éytip qoyayki, Yehya bolsa peyghemberdinmu üstün turidu. Chünki muqeddes yazmildiki: —

«Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;

U Séning aldingda yolungni teyyarlaydu» (Injil, «Mat.» 11:8-10).

Yehya peyghember tughulushtin ilgiri perishte Jebrail u toghruluq mundaq éytqan: — «U (Yehya) Perwerdigarning neziride ulugh bolidu. U héchqandaq haraq-sharab ichmesliki kéreki; hetta isenining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqeddes Rohqa toldurulghan bolidu. U Israil xelqidin nurghunlirini Perwerdigar Xudasining yénigha qayturidu. U Rebning aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup, atilarning qelblirini balilargha mayil qilip, itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige kirgüzüp, Reb üçün teyyarlanghan bir xelqni hazir qilish üçün uning aldida mangidu» — dédi.

Emdi «yol teyyarlighuchi» Yehya peyghember bolsa, u zadi kimgé yolni teyyarlaydu? Eysa Mesih dégen kim? «Malaki»diki bu ayetlerde déyilgenki, U del «siler izdigen Reb» hem «ehde Elchisi»din ibarettur. Ibraniy tilida «Reb» («xa-adon») herdaim Xudani körsitidu. Shunga xulasige kélishimiz kérekki, Eysa Mesihte Xudaliq tebiiti bar. Shunga U Injilda «Reb Eysa

«Malaki»

Masih» dep atilidu. U yene «ehde Elchisi»dur. Bu ehde «yéngi ehde»dur (Musa peyghember arqiliq tüzülgen qanun bolsa «kona ehde» déyilidu). Bu «yéngi ehde» Tewrattiki «Yeremiya peyghember» dégen qismining, 31-bab, 31-34-ayetliride körsitilidu: —

«Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, ular Men bilen tüzüshken ehdemni buzghan, — deydu Perwerdigar. Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki:

Men öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

Hemde ularning qelbigimu yazimen.

Men ularning ilahi bolimen,

Ularimu Méning xelqim bolidu.

Shundin bashlap héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonung» dep ögitip yürmeydu; chünki ularning hemmisi, yeni eng kichikidin chongighiche Méni bilip bolghan bolidu; chünki Men ularning qebihlikini kechürimen hemde ularning gunahini menggüge ésimdin chiqiriwétimen, — deydu Perwerdigar».

Reb Eysa Mesih barliq insaniyetke, yeni uninggha herbir «Amin!» (maqul! shundaq!) dégenlerge bu ehdini échish üçün dunyagha keldi. Bu ehdini U Öz qénida tüzgen: —

«U (Mesih) shuningdek tamaqtin kéyinki jamni qoligha élip mundaq dédi:— Bu jamdiki sharab Méning siler üçün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur» («Luqa» 22:20)

Mesihning qéni Xuda aldida gunahni yuyughuchi birdinbir yoldur. Qedirlik oqurmen, buni tonup yettingizmu? Tonup yetken bolsingiz, U körüngen künide, gerche U «**tawlighuchi**» bolsimu, (Xudagha barliq ibadet qilghuchilarni ot bilen tawlaydu) siz qorqmaysiz, belki U, yeni «**heqqaniyliqni chachquchi Quyash**» «**ornidin turghanda**», intayin shadlinisiz, chünki «**Uning qanatlirida shipa-derman bar**» (4:2).